

16. *Спасибо-Фатєєва І. В.* Деякі проблеми, пов'язані з участю держави Україна в цивільно-правових відносинах [Текст] / І. В. Спасибо-Фатєєва // Вісник Академії правових наук України, 2006.– № 4.– С. 93–98.

The article is devoted to research the concept of the subject of public law as a member of civil relations. Examined correlation of this concept with the concept of a legal entity of public law. Allocated such types of entity of public law as the state of Ukraine, bodies of public authority and so forth.

Стаття посвячена дослідженню поняття суб'єкта публічного права як учасника гражданських отношений. Рассмотрено соотношение этого понятия с понятием юридического лица публичного права. Выделены такие виды субъектов публичного права, как государство Украина, органы государственной власти и тому подобное.

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ

Резнік Г. О.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглядаються способи захисту особистих немайнових прав дитини. Обґрунтовується необхідність виокремлювати додаткові способи захисту особистих немайнових прав дитини. Особлива увага приділяється самозахисту.

Ключові слова: захист, спосіб захисту, самозахист.

Реалізуючи будь-яку норму або виявивши порушення будь-якого свого права чи інтересу, особа стикається з головною проблемою: обрати спосіб захисту свого порушеного права чи інтересу [1, с. 124].

Розмежовуючи засоби і способи захисту, Т. М. Підлубна доводить, що засоби захисту – це інструменти реалізації способів захисту. Саме тому вона пропонує внести зміни до Конституції України, зокрема до ч. 5 ст. 55, в якій застосувати більш доцільний термін «способи захисту», і викласти її в такій редакції: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом способами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [2, с. 7].

У сучасній цивілістичній доктрині під способом захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів, зазвичай, розуміють закріплені в законі матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких відбувається поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав і вплив на правопорушника [3, с. 121].

Спосіб захисту – це певна модель поведінки особи, якій належить право на захист, або такої особи разом з іншими особами. Проте головну роль у такій моделі відіграє особа, якій належить право на захист, оскільки саме така особа ініціює захист та організовує діяльність інших осіб, які беруть або мають взяти у ньому участь, скеровує їх діяльність переконанням або примусом для того, щоб вона відповідала обраній цим суб'єктом моделі захисту його прав чи інтересів [4, с. 11].

Є визначення способів захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів як правових прийомів, що передбачені договором, законом або звичаєм ділового обороту, за допомогою яких заінтересована особа, право якої порушено, не визнано чи оспорено, має змогу припинити його порушення, здійснити його відновлення і в такий спосіб реалізувати надане їй суб'єктивне цивільне право на захист [2, с. 7].

Способи захисту можна поділити на загальні та спеціальні. Загальні способи захисту сформульовані в ст. 16 ЦК України. Значення цієї норми права виявляється не лише в практичній площині, а й в теоретичній, оскільки однією зі спільних ознак для всіх цивільних прав (майнових й особистих немайнових) та інтересів є способи їх захисту. Щодо спеціальних способів захисту, то вони встановлюються законодавцем лише у точно визначеній сфері суспільних правовідносин [5, с. 157–158].

О. В. Толстая пропонує класифікувати способи захисту особистих немайнових прав відповідно до того, якою мірою порушення перешкоджають здійсненню прав і які їх наслідки. За цим критерієм можна розрізняти способи: а) що забезпечують реалізацію; б) спрямовані на відновлення положення, що існувало до порушення; в) основною метою яких є надання компенсації за наслідки порушення особистих немайнових прав [6, с. 47].

Ці та інші способи захисту цивільних прав у різних комбінаціях можуть бути спрямовані на вирішення різних завдань. Залежно від характеру цих завдань можна виділити: 1) способи превентивного

(попереджувального) характеру, основним призначенням яких є запобігання цивільним правопорушенням у майбутньому. Зокрема, це може бути визнання права на спадкування за малолітньою чи неповнолітньою особою; при вирішенні житлових спорів, коли перед судом постає питання про визнання за малолітньою чи неповнолітньою особою права на житлову площу; 2) способи, які безпосередньо спрямовані на захист майнової сфери особи, але які не здійснюють матеріальний вплив на правопорушника. До них належать: витребування власником свого майна із чужого незаконного володіння; усунення перешкод у здійсненні права, які створюють інші особи; повернення осіб у попередній стан, якщо правочин визнається недійсним; повернення потерпілому безпідставно набутого іншою особою майна; 3) способи, безпосередньо спрямовані на захист майнової сфери потерпілої сторони і здійснюють відповідний матеріальний вплив на правопорушника, наприклад: стягнення з управителя майном малолітньої і неповнолітньої особи завданих збитків та упущеної вигоди за невиконання або за неналежне виконання зобов'язань; відшкодування потерпілій стороні збитків, які виникли внаслідок невиконання чи неналежного виконання зобов'язання; відшкодування малолітній чи неповнолітній особі шкоди, завданої протиправними діями іншої особи [7, с. 54].

Через те, що існує багато цивільно-правових способів захисту прав, деякі дослідники пропонують їх поділити, наприклад, на чотири групи: 1) способи, застосування яких можливо лише через суд (визнання права; визнання оспорюваного правочину недійсним; визнання недійсним акта державного органу чи органу місцевого самоврядування); 2) способи, які застосовуються не тільки судом, а й державними органами, що наділені повноваженнями із захисту цивільних прав в адміністративному порядку (припинення дії, яка порушує право; відновлення становища, яке існувало до порушення); 3) способи, що можуть бути використані стороною правовідношення як за допомогою суду, так і самостійно (відшкодування збитків; стягнення неустойки); 4) самозахист, захист цивільних прав без участі суду [8, с. 46].

Існує думка щодо необхідності використання для захисту прав та інтересів неповнолітніх осіб, які порушуються в сім'ї, як судової, так і адміністративної (альтернативної) форми захисту, яка може застосовуватися у передбачених законом випадках (органами опіки та піклування, службою у справах неповнолітніх тощо). Зазначені форми захисту існують не ізольовано одна від одної, а перебувають між собою у тісному зв'язку, що передбачає їх взаємодію [9, с. 4–5].

Натомість Н. О. Давидова пропонує поділити способи захисту на дві групи. До першої групи, на її думку, входять ті способи, в результаті застосування яких не виникає нове правовідношення. У цьому випадку лише визнається та забезпечується існування спірного правовідношення або припиняється дія, що порушує право. Нових матеріальних правовідносин не виникає при визнанні права і примусовому виконанні обов'язку в натурі – тут лише підтверджується право та обов'язок, що існували до правопорушення, але закладена в правовідношенні погроза примусу реалізується в дійсному примусі [10, с. 124]. До цієї групи способів захисту можна віднести пп. 1, 3, 5, 7 ч. 2 ст. 16 ЦК України.

До другої, більш чисельної групи способів захисту, входять ті, що породжують нове правовідношення, реалізація якого може бути забезпечена силою державного примусу. Наприклад, визнання правочину недійсним та застосування правових наслідків недійсності; відновлення становища, яке існувало до порушення; відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди. До цієї групи можна віднести пп. 2, 4, 6, 8, 9 ч. 2 ст. 16 ЦК України [10, с. 125].

Крім того, способи захисту поділяють на міри відповідальності і міри захисту, які не пов'язані із застосуванням відповідальності [11, с. 33].

Натомість, на думку Р. О. Стефанчука, класифікація способів захисту особистих немайнових прав має виглядати так: а) превентивно-пресікальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на попередження та припинення порушення, оспорення, невизнання особистого немайнового права чи реальної загрози вказаних дій; б) відновлювальні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на відновлення порушеного права; в) компенсаційні способи захисту, тобто ті з них, які спрямовані на додаткове компенсування збитків, що пов'язані із порушенням особистого немайнового права [12, с. 194].

Така ідея стала досить популярною у вітчизняній юридичній літературі. Однак важливість такого підходу до класифікації способів захисту немайнових прав полягає, насамперед, у тому, що був запропонований цілісний та єдиний підхід до розуміння способів захисту суб'єктивних цивільних прав.

Так, основними підставами вибору способів захисту цивільних прав та інтересів, зазвичай, вважають: 1) свободу вибору суб'єктом захисту виду способу захисту; 2) обов'язковість легального переліку способів захисту; 3) можливість застосування способів захисту за аналогією; 4) відповідність предмета позову встановленим способам захисту цивільного права та інтересу; 5) належне з'єднання і рішення конкуренції позовів [13, с. 15].

При цьому слід зауважити, що способи захисту цивільних прав мають матеріально-правовий характер, оскільки безпосередньо забезпечують захист права або охоронюваного законом інтересу, являють собою один із елементів методу цивільно-правового регулювання і є похідними від сутності

правовідносин, які становлять предмет цивільного права. Норми цивільного права дають можливість суб'єктам правовідносин самостійно вирішувати питання про обсяг прав і обов'язків, а також про використання наданого права, зокрема, права на захист та способів захисту цих прав [11, с. 7].

Загальний перелік способів наводиться в ст. 16 ЦК України. Відтак відповідно до п. 2 названої статті способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Частково положення ст. 16 ЦК України повторює ст. 18 СК України, яка передбачає захист сімейних прав через: встановлення правовідношення; примусове виконання добровільно не виконаного обов'язку; припинення та анулювання правовідношення; припинення дій, які порушують сімейні права; відновлення правовідношення, яке існувало до порушення права; відшкодування матеріальної або моральної шкоди; зміна правовідношення; визнання незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб.

Окремими авторами доводиться існування способів захисту цивільних прав та інтересів, які є змішаними за своїм змістом, оскільки поєднують елементи відшкодування збитків та стягнення неустойки, а тому не можуть бути визнані лише відшкодуванням збитків, а саме: стягнення мінімального розміру упущеної вигоди за умови одержання доходів порушником права (ч. 3 ст. 22 ЦК України) та відшкодування збитків у подвійному розмірі як правовий наслідок вчинення правочину під впливом обману або насильства (ст. 230, 231 ЦК України) [4, с. 7].

Ще в радянський період було висловлено припущення, що для захисту немайнових прав існують тільки визначені способи: визнання права; відновлення положення, що існувало до порушення права; припинення дій, що порушували право [14, с. 193]. У зв'язку з цим М. М. Малєїна звертає увагу на те, що закон не обмежує можливість застосування тільки названих способів захисту. А тому особисті немайнові права можуть захищатися будь-якими передбаченими законом способами з урахуванням того чи іншого виду цих прав [15, с. 40].

Варто погодитися з тим, що особливістю захисту особистих немайнових прав є те, що не всі універсальні способи захисту цивільних прав, наведені в ст. 16 ЦК України, можуть бути застосовані до особистих немайнових прав. Лише частина способів захисту цивільних прав може розглядатися як способи захисту особистих немайнових прав [13, с. 91].

Наприклад, розглядаючи здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я, Р. Ю. Молчанов встановив, що право на ім'я у суді може бути захищено у такі способи: визнанням права на ім'я; вимогою про припинення дій, що порушують це право; визнанням угоди, за якою надано згоду на використання імені, недійсною; відновленням становища, яке існувало до порушення права, у тих випадках, коли порушене суб'єктивне регулятивне право може бути реально відновлено; зміною та припиненням правовідносин; покладенням на порушника обов'язку відшкодувати шкоду, що виникла внаслідок порушення права; компенсацією моральної шкоди; визнанням незаконними рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадових осіб [16, с. 7].

Неможливість застосування всіх способів захисту цивільних прав до особистих немайнових прав вже доводилась в юридичній літературі. Пропонувалось з цією метою використовувати лише такі способи: визнання особистого права, якщо воно порушене чи оспорюється; припинення дій, що порушують особисте право; вчинення позитивних дій, що спрямовані на усунення наслідків порушення і забезпечують відновлення права [17, с. 86].

Виходячи з викладеного, з'ясуємо, у який спосіб захищаються особисті немайнові права дітей.

Розпочнемо з того, що багато цивільно-правових способів захисту особистих немайнових прав не можна використати в сімейних відносинах, а тому вони і не передбачені сімейним правом. Так, окрім загальних способів захисту, окремими нормами ЦК України встановлюються ще й спеціальні способи захисту. При цьому у сімейному законодавстві відсутня диференціація способів захисту порушених прав на загальні й спеціальні.

Російський вчений Ю. Ф. Беспалов до способів, які використовуються для захисту прав дитини, відносить: позбавлення батьківських прав, усиновлення, відміну усиновлення та інші способи захисту особистих немайнових прав дітей [18, с. 151].

У сімейному праві України використовуються такі способи захисту прав дитини, як позбавлення батьківських прав та їх обмеження, поновлення батьківських прав та відміна обмеження, усиновлення та таємниці усиновлення тощо. У тих випадках, коли батьки не виконують або виконують свої

обов'язки з виховання дитини неналежним чином, а також зловживають батьківськими правами, вони можуть бути позбавлені батьківських прав.

У даному випадку позбавлення батьківських прав можна вважати одним із способів захисту прав і законних інтересів дитини, а також мірою, що застосовується судом для поновлення порушених прав дитини.

Існує також інша точка зору, відповідно до якої позбавлення батьківських прав означає порушення прав дитини жити і виховуватися у сім'ї і захищати дане право можливо шляхом повернення дитини у сім'ю [19, с. 7]. У такому випадку застосовується специфічний спосіб захисту порушеного права – відновлення батьківських прав.

Беззаперечно, позбавлення батьківських прав є виключною мірою сімейно-правової відповідальності і одним із найбільш дієвих способів захисту особистих немайнових прав дитини. З позбавленням батьків батьківських прав припиняються дії, що порушують немайнові права дитини.

Стосовно обмеження батьківських прав М. В. Логвінова запропонувала в якості сімейно-правового заходу захисту прав та інтересів неповнолітньої дитини при невинній поведінці батьків запровадити новий інститут сімейного права – обмеження батьківських прав. Автор встановила, що підставою для застосування такого заходу захисту буде виступати критерій небезпеки залишення дитини у батьків (одного з них) за наявності обставин, які не залежать від батьків (їх психічного розладу, тривалої хвороби, яка перешкоджає батькам виконувати свої батьківські обов'язки, існування небезпеки передачі дитині важкого захворювання) [20, с. 5].

Обмеження батьківських прав як спосіб захисту прав дітей дещо відрізняється від позбавлення батьківських прав. Основною метою застосування такого заходу є захист дитини від негативного впливу її батьків. Обмеження батьківських прав як спосіб захисту використовується у випадках, коли загроза для дитини виникла не з вини власних батьків.

Ще одним способом захисту прав і інтересів дитини є усиновлення. Усиновлення сприяє реалізації права дитини, яка залишилася без батьківського піклування, перш за все, права жити і виховуватися у сім'ї і права на його захист. Усиновлення є не тільки альтернативним судовим способом захисту прав дитини, що забезпечує примусову реалізацію її прав, а й найбільш ефективною формою соціального захисту дітей, які залишилися без батьківського піклування. Дана позиція підтверджується тим, що усиновлення максимально забезпечує інтереси не лише дітей, що залишилися без батьківського піклування, а й батьків, які не можуть мати власних дітей.

Разом із цим захистом немайнового права дитини є така гарантія захисту, як «таємниця усиновлення». Відомо, що в Україні за розголошення таємниці усиновлення передбачена кримінальна відповідальність. Крім того, відповідальність покладається і на посадових осіб та працівників медичних закладів, які дізнаються про усиновлення через посаду або роботу, якщо розголошення або оприлюднення таємниці усиновлення має тяжкі наслідки. Проте нині активно обговорюється питання про скасування таємниці усиновлення з метою усунення перешкод у процесі контролю і нагляду за вихованням дітей у прийомних сім'ях. На нашу думку, така ініціатива матиме більше негативних наслідків, ніж позитивних, оскільки інформація про те, що батьки, які виховують дитину, є нерідними, завдасть значної шкоди дитині і, насамперед, несформованій дитячій психіці.

При цьому, якщо пропозиція скасування таємниці усиновлення реалізується, необхідно взяти додаткових заходів, які зможуть мінімізувати можливі негативні наслідки такої реформи та захистити права та інтереси дітей-сиріт.

Відповідно до п. 4 ст. 169 СК України у випадках зміни на краще поведінки особи, позбавленої батьківських прав, та обставин, що були підставою для їх позбавлення, суд після відповідної перевірки може постановити рішення відповідно до інтересів дитини про поновлення батьківських прав. Поновлення батьківських прав є способом захисту не лише права дитини на проживання і виховання у сім'ї та права на спілкування з батьками, а й способом захисту прав батьків.

Окремо хотілося б звернути увагу на способи самозахисту особистих немайнових прав дитини.

Вибір способу самозахисту і межі його реалізації визначаються особливостями конкретного порушеного цивільного права. Відтак способи самозахисту включають у себе дві основні групи способів захисту суб'єктивних цивільних прав: 1) способи, що полягають у вчиненні уповноваженою особою дозволених законом дій фактичного характеру, спрямованих на захист її суб'єктивних цивільних прав; 2) способи, що полягають у застосуванні уповноваженою особою стосовно правопорушника заходів оперативного впливу [21, с. 13].

К. О. Гориславський, розглядаючи проблему самозахисту, вважає, що це є складне поняття, яке охоплює багато різних за своїм змістом категорій, що об'єднані однією метою – надати людині можливості для здійснення нею захисту життя, здоров'я, прав і свобод власними силами. До переліку цих категорій автор включає: 1) право необхідної оборони як спосіб захисту від протиправних дій злочинців і правопорушників; 2) право діяти у стані крайньої необхідності як спосіб захисту життя та здоров'я від небезпеки природного, техногенного характеру тощо; 3) передбачене законодавством України право звертатися до державних

органів, установ, посадових осіб, засобів масової інформації з письмовими зверненнями як спосіб опосередкованого самозахисту порушених прав і свобод; право на страйк; 4) самозахист цивільних прав як спосіб поновлення порушеного права; 5) право відмовитися від виконання злочинних наказів (розпоряджень) [22, с. 9–10].

Розглядаючи самозахист прав та інтересів дитини за цивільним та сімейним правом, О. А. Негода зазначає, що значним є питання щодо способів самозахисту, оскільки спосіб захисту є підставою для виникнення, зміни та припинення правовідношення, тобто юридичним фактом. Аналіз відповідних норм сімейного законодавства дає підстави для висновку, що способами самозахисту батьками дитини виступають необхідна оборона та крайня необхідність. Так, батьки мають право на необхідну оборону своїх дітей, наприклад, усуваючи намагання інших сторонніх осіб заволодіти дитиною. Незгоду з прийнятими батьками рішеннями щодо виховання дитина може виражати у відмові вчиняти дії, які вони від неї вимагають, виловлювати свою позицію, переконувати батьків у недоцільності їх вимог тощо [23, с. 392]. Певна річ, що питання про способи самозахисту особистих немайнових прав дитини не є вирішеними повною мірою, тому потребують подальшого дослідження.

Отже, детальний аналіз положень СК України дає можливість виділити додаткові способи захисту особистих немайнових прав дитини: позбавлення та обмеження батьківських прав, усиновлення, таємницю усиновлення, відміну усиновлення. Крім того, пропонується визнати способом захисту особистих немайнових прав дитини поновлення її батьків у батьківських правах щодо неї.

Список використаної літератури:

1. Бублейник В. А. Нетипові способи захисту цивільних прав та законних інтересів // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2001. – № 1. – С. 124–129.
2. Підлубна Т. М. Право на захист цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Підлубна Тетяна Миколаївна. – К., 2009. – 22 с.
3. Давидова Н. О. Особисті немайнові права: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 180 с.
4. Янчук А. В. Відшкодування збитків як спосіб захисту цивільних прав та інтересів: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Янчук Антон Володимирович. – К., 2011. – 20 с.
5. Давидова Н. О. Цивільно-правова охорона особистих немайнових прав фізичної особи, що забезпечують її природне існування: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Давидова Наталія Олександрівна – К., 2005. – 214 с.
6. Толстая О. В. Способы защиты личных неимущественных прав по гражданскому законодательству: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – М., 2002. – 151 с.
7. Чорна Ж. Л. Цивільно-правовий захист майнових прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03. – Львів, 2005. – 179 с.
8. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части первой (постатейный). – Изд. 2-е, испр. и доп. с использованием судебно-арбитражной практики / Отв. ред. О. Н. Садилов. – М.: Юридическая фирма КОНТРАКТ; ИНФРА.М, 2003. – 448 с.
9. Кондратьева Л. В. Судовий захист неповнолітніх осіб у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Кондратьева Людмила Анатоліївна / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.
10. Давидова Н. О. Особисті немайнові права: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. – 180 с.
11. Тимченко Г. П. Способи та процесуальні форми захисту цивільних прав: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03. – Харків, 2002. – 202 с.
12. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту). – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2007. – 626 с.
13. Особливості захисту суб'єктивних цивільних прав : монографія / За заг. ред. академіків НАПрН України О. Д. Крупчана та В. В. Луця. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2012. – 400 с.
14. Советское гражданское право. – Ч. 1 / Отв. ред. В. Т. Смирнов, Ю. К. Толстой, А. К. Юрченко. – Л.: ЛГУ, 1982. – 416 с.
15. Малеина М. Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. – М.: МЗ Пресс, 2000. – 244 с.
16. Молчанов Р. Ю. Здійснення та цивільно-правовий захист особистого немайнового права на ім'я: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. / Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2009. – 19 с.

17. Мезрин Б. Н. Личные неимущественные отношения в предмете советского гражданского права // Актуальные проблемы гражданского права. – Свердловск: Свердлов.юрид.ин-т, 1986. – С. 25–33.
18. Беспалов Ю. Ф. Теоретические и практические проблемы реализации семейных прав ребёнка в Российской Федерации: дис. ...док. юрид. наук. – М., 2002. – 348 с.
19. Душкина Е. Н. Проблемы защиты семейных прав по семейному законодательству РФ: автореф. дис. ...канд. юрид. наук. – Волгоград, 2006. – 27 с.
20. Логвінова М. В. Цивільна та сімейно-правова відповідальність батьків за правопорушення, вчинені неповнолітніми [Текст]: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.03 / Логвінова Марія Володимирівна / НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. – 20 с.
21. Берестова І. Е. Способи самозахисту цивільних прав: окремі аспекти // Приватне право і підприємництво. – 2010. – № 9. – С. 10–14.
22. Гориславський К. О. Право людини та громадянина на самозахист життя і здоров'я від протиправних посягань: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.02 / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 17 с.
23. Негода О. А. Самозахист прав та інтересів дитини за цивільним та сімейним правом / О. А. Негода // Держава і право. – 2009. – Вип. 46. – С. 388–393.

This article describes how to protect the moral rights of the child. The necessity isolate additional ways to protect moral rights of the child. Special attention is given to self-defense.

В статтє рассматриваются способы защиты личных неимущественных прав ребенка. Обосновывается необходимость выделять дополнительные способы защиты личных неимущественных прав ребенка. Особое внимание уделяется самозащите.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТОГО З ПОДРУЖЖЯ, ЯКИЙ ПЕРЕЖИВ СПАДКОДАВЦЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Солтис Н. Б.,

кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору проблем цивільного права НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті досліджується правосуб'єктність того з подружжя, який пережив спадкодавця, у законодавствах зарубіжних країн. Пропонується для визначення правового статусу «того з подружжя, який його пережив» застосовувати поняття «вдова(вдівець)».

Ключові слова: подружжя, шлюб, режим майна подружжя, черги спадкоємців за законом, заповіт подружжя.

Під правовим статусом особи у теорії права розуміють систему законодавчо встановлених та гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів і обов'язків особи. Правовий статус є способом нормативного закріплення основних принципів взаємодії особи та держави. Основними елементами юридичного статусу громадян як суб'єктів цивільного права у законодавстві майже всіх зарубіжних країн визнаються правоздатність, дієздатність та місцепроживання. Винятком є лише США, де у доктрині правових категорій активної і пасивної правоздатності використовується єдине поняття для визначення як правоздатності, так і дієздатності – «правоздатність» [1, с. 14].

Традиційно закликання до спадкування за законом, а також визначення кола спадкоємців за заповітом визначається із наявності між спадкодавцем і потенційними спадкоємцями сімейно-родинних зв'язків. Водночас окремі категорії суб'єктів сімейних відносин, зокрема подружжя, у законодавствах різних країн мають переважні права при визнанні їх спадкоємцями або при набутті окремих видів спадкового майна.

Статус того з подружжя, який його пережив, при реалізації свого суб'єктивного права на спадкування визначається залежно від підстав спадкування або від сімейно-родинних відносин. Статус того з подружжя, який його пережив, у спадкових відносинах визначають юридичні права та обов'язки (спадщина), які перейшли до нього від того з подружжя, який помер (спадкодавця). Для визначення статусу того з подружжя, який його пережив після смерті іншого, законодавство України (ст. 1261 ЦК) застосовує невдало сформульовану конструкцію, зі складним для сприйняття мовним оборотом – «той з подружжя, який його пережив», що, по-суті, є перекладом із російської мови терміна «пережитый супруг». Слова «вдова» та «вдівець» не знайшли свого закріплення у цивільному законодавстві як терміни для позначення статусу одного з подружжя після смерті іншого, крім єдиного згадування у ст. 303 ЦК України у наданій їм правомочності, у разі смерті фізичної особи розпоряджатися її особистими паперами.